

KRONIKK
& DEBATT

Klassekampen honorerer normalt ikke innsendt stoff. Innsendaren si e-postadresse blir trykt med mindre innsendaren reserverer seg mot dette. For Klassekampen sine generelle vilkår for publisering, sjå www.klassekampen.no/KK/index.php/news/home/generelle_vilkaar

KRONIKK:

E-post:
kronikk@klassekampen.no
Maks 6000 teikn inkludert
mellomrom. Legg ved
portrettfoto.

DEBATT:

E-post:
debatt@klassekampen.no
Innlegg over 3000 teikn kan
bli korta ned. Legg ved
portrettfoto.

Hilde Reinertsen
hilder@klassekampen.no
Kronikk- og debattredaktør.

Tollef Mjågedal
tollefm@klassekampen.no
Redaksjonssekretær.

DEBATT ►

Mjøsutvalget skapte en systemkrise det ikke er mulig å bevilge seg ut av.

Instituttene «frihet»

Sigurd Rysstad og
Bernt Aarset

KRONIKK

8. mai i år 2000, på frigjøringsdagen, la Mjøsutvalget fram innstillingen «Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge» (NOU 2000:14). Rapporten innledes med å gjengi dikteren Olav H. Hauge: «Det er den draumen me ber på at noko vedunderleg skal skje...»

Utalgetts innstilling danner premissene for mange av de endringer universitets- og høyskolesektoren har gjennomgått de siste årene. Sektoren har brukt sin nyvunne frihet til å etablere nye fagtilbud på en rekke områder. De hundre blomster blomstrer, som foreskrevet av frigjøringsagentene; aldri har det vært flere «flotte» studieprogram i Norge.

Men blomstrer gjør også de røde tallene. Resultatet av denne ressursbruken er en sektor med stor overkapasitet (mange ledige studieplasser), men samtidig ressursmangel og faglig utarming av mange miljøer. Nå, nesten ti år etter, murrer det i universitets- og høyskolesektoren.

Utalget, som foruten Ole Danbolt Mjøs besto av blant andre Tora Aasland (nestleder), Victor Norman, Gerd-Liv Valla og Forskerforbundets Kari Kjennadalen, var blant annet enige om å anbefale følgende medisin:

1. Institusjonene burde få økt frihet med hensyn til oppretting og nedleggelse av fag og studier.
2. Høyskoler som (blant annet) fikk godkjent masterutdanninger på minst fem ulike områder og doktorgradsutdanninger på «minst fire ulike særskilte fagområder» burde få universitetsstatus.

3. Finansieringssystemet burde omlegges med stor vekt på resultatbasert finansiering av undervisning og forskning.

4. Flertallet i institusjonenes styrer burde være såkalte samfunnsrepresentanter oppnevnt av departementet, og rektorene burde ansettes.

Videre skulle departementets sentrale planlegging i hovedsak avgrenses til å sørge for at den totale utdanningskapasiteten var stor nok samt bestemme den overordnede geografiske «plassering» av denne kapasiteten i form av studieplasser. Institusjonene skulle så stå fritt til å opprette og nedlegge studietilbud. Departementets hovedoppgave var å påvirke institusjonenes valg indirekte gjennom etablering av kvasimarkeder for undervisning og forskning, der styringen skulle foregå gjennom forskjellige insentivsystemer.

Institusjonene fikk sin etterlengtede frihet. Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) ble etablert som organ for akkreditering av studieprogram, og en ny finansieringsmodell ble iverksatt i 2003. Seksti prosent av sektorens finansiering skulle være en basisbevilgning, premiering for produksjon av studiepoeng skulle utgjøre 25 prosent, mens 15 prosent av de samlede bevilgninger til sektoren skulle fordeles ut fra forskningsresultater (telleanter med mer) og «strategiske» disposisjoner.

Mjøsutvalgets forslag om å «befri» de ansatte ved institusjonene fra ansvaret for å velge hvem som skulle lede institusjonene ble imidlertid bare delvis gjennomført. Stortinget avviste forslaget om å lovfeste at rektorene skulle ansettes, og gjorde valgt rektor til normalordning. Politikerne nøyde seg dessuten med å gi departementsoppnevnte samfunnsrepresentanter 4 av 11 plasser i institusjonenes styrer. Sammen med studentene, som fikk 2 representanter, fikk de likevel flertall i styringsorganene.

«Tora Aasland har som ansvarlig statsråd fått oppleve virkningene av sin egen medisin»

De departementsoppnevnte representantene skulle ifølge nestleder Tora Aasland «sikre at institusjonen(e) er åpen for hva som foregår i samfunnet rundt, og at samfunnet på sin side vet hva institusjonen(e) holder på med».

I ettertid er det dessverre grunn til å gi Jan F. Bernt, professor i jus

ved Universitetet i Bergen, rett i at det var lite klokt å ta fra de ansatte ansvaret for institusjonenes utvikling: «Et universitet er en særpreget og uhyre kompleks organisasjon som vil bli enda vanskeligere å styre hvis man setter de som kjenner virksomheten innenfra, på sidelinjen. ... Dette er en oppskrift på et svakt styre som i praksis vil kunne bli ganske avhengig av rektor eller mer eller mindre tilfeldige kontakter med enkeltpersoner ved institusjonen.» Tora Aasland påpekte imidlertid at det ikke var tilstrekkelig å frigjøre institusjonene: «Det koker ned til at politikerne må bevilge mer penger. Ellers kan den reelle

FRIGJØRINGS-AGENT? Som nestleder i Mjøsutvalget anbefalte sittende minister for forskning og høyere utdanning Tora Aasland (bildet) omfattende endringer i universitets- og høyskolesektoren.

FOTO: CORNELIUS POPPE, SCANPIX

Likevel sliter institusjonene med dårlig økonomi, og både institusjonsledere, fagforeninger og opposisjonspolitikere krever mer penger til sektoren. Selv ansvarlig statsråd Tora Aasland påpeker at det er et paradoks at «til tross for økte bevilgninger til denne sektoren opplever institusjonene handlingsrommet for egne prioriteringer som begrenset».

Sektorens økte «frihet» og innføringen av resultatbasert finansiering har gitt institusjonene insitament til å utvide studie- og fagporteføljer. Ekspansionsvirkne institusjonsledere blir som regel støttet av eksterne representanter og studenter, og kan derfor trygt neglisjere synspunkter fra egne ansatte. Porteføljen av emner eser ut og etableringen av nye emner skal dekkes av den eksisterende basisbevilgningen, men mange av emnene har svært få studenter. Det inviteres til en runddans instituttene ikke har råd til å takke nei til.

Den samlede studiepoengproduksjonen de siste fem årene har stort sett vært uendret. Antall tilsatte i sektoren har imidlertid økt med 11 prosent i samme periode, og selv om veksten har vært størst for rekrutteringsstillinger (32 prosent) og administrative stillinger (15 prosent), har det også blitt flere undervisnings- og forskerstillinger (6 prosent). Det som burde ha vært en nasjonal dugnad i ordets beste forstand for å løfte institusjonenes kvalitet er blitt et nullsumspill, der man kjemper om størrelsen på andel til egen institusjon.

Den «krise» vi opplever i universitets- og høyskolesektoren er med andre ord en systemkrise – en type krise det ikke er mulig å bevilge seg ut av. «Krisen» er en konsekvens av det styrings- og finansieringssystem som ble innført etter enstemmige anbefalinger fra Mjøsutvalget.

Tora Aasland har som ansvarlig statsråd fått oppleve virkningene av sin egen medisin.

Sigurd Rysstad, førsteamanuensis ved Institutt for økonomi og ressursforvaltning, Universitetet for miljø og biovitenskap (UMB)

Sigurd.rystad@umb.no

Bernt Aarset, førsteamanuensis ved Institutt for økonomi og ressursforvaltning, Universitetet for miljø og biovitenskap (UMB)

Bernt.aarset@umb.no